

ÜNİTE

1950-1960 Döneminde Türk Sosyolojisi

A) 1950-1960 DÖNEMİ SOSYOLOJİSİ

- II. Dünya Savaşı'nın sonuçları ve bu sonuçlara bağlı olarak Türk-Amerikan ilişkilerinin hızla yakınlaşması, sosyoloji anlayışını da biçimlendirmiş; Amerikan merkezli bilim ve sosyoloji anlayışı ülkemizde etkili olmaya başlamıştır.
- 1950 seçimleriyle iktidar CHP'den DP'ye geçmiş, Türkiye'de ilk defa gizli oy, açık sayım ve tek dereceli bir seçim yapılmış, halk 1946 yılında kurulan DP'yi iktidara taşımıştır.
- II. Dünya Savaşı sonuçlarına bağlı olarak dış siyasette önemli değişimler meydana gelmiş ve Türkiye, Amerika'nın liderliğinde oluşan liberal Batı dünyasının siyasal, ekonomik ve askerî sistemiyle, ikili anlaşmalar çerçevesinde bütünleşmeye başlamıştır.
- 1950'de açılan yeni dönem, yeni bir sosyoloji anlayışını ve bu anlayışa bağlı sosyoloji çalışmalarını ortaya çıkarmıştır.
- 1950'lerde öne çıkan konuların başında köy sosyolojisi, kültür değişimleri ve Batılılaşma gelmektedir.
- Türk sosyoloji tarihi adına bu dönemde gündeme gelen sosyologlar arasında Ziya Gökalp, Prens Sabahattin ve Mehmet İzzet bulunmaktadır.
- Ziya Gökalp'ın 1950'lerde, Türkiye'de önemini koruyor olması onun sosyoloji anlayışından daha çok milliyetçilik görüşleriyle ilgilidir ve sadece iç siyasal koşullar gereğidir.
- Sosyologlardan ziyade hukukçular tarafından yönetilen ve toplumun tüm kesimlerince tartışılan din, dinde reform, laiklik gibi konular üzerinde de çalışmalar bulunmaktadır.

B) 1950'li Yıllarda Sosyolojide Etkili Olan Ekoller, Sosyologlar ve Eserleri

- 1950'lere kadar devlet kurumlarında, liselerde ve kısmen üniversitelerde etkin olan sosyoloji anlayışı; A. Comte, E. Durkheim tarafından geliştirilen ve Türkiye'de Ziya Gökalp'ın benimseyip temsil ettiği sosyolojizm ekolüdür.
- Anglo-Saksonların II. Dünya Savaşı'nı kazanmaları, Türkiye'de de Science Sociale ekolü doğrultusundaki görüşleri öne çıkarmıştır.
- 1950'li yıllarda neredeyse tüm sosyologlar Science Sociale ekolünden övgü ile bahsetmişlerdir.
- Dönem sosyologlarından Hilmi Ziya Ülken, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Cavit Orhan Tütengil, İbrahim Yasa, Cahit Tanyol, Tahsin Demiray, Selahaddin Demirkan, Oğuz Arı ve özellikle Nurettin Şazi Kösemihal ekolün önemini vurgulamış, Türkiye'nin sorunlarının araştırılmasında bu ekolün önerdiği tekniklerin kullanılmasının yararlarına değinmiştir.
- Dönemin önde gelen sosyologlarını ve onların önemli eserlerini şöyle sıralamak mümkündür:
  1. Hilmi Ziya Ülken ve önemli eserleri: Tarihi Maddeciliğe Reddiye (1951), Sosyolojinin Problemleri (1955), Sosyoloji Rehberi (1955), Dünyada ve Türkiye'de Sosyoloji Öğretimi ve Araştırmaları (1956), Veraset ve Cemiyet (1957), İslam Felsefe Tarihi (1957), Felsefeye Giriş (1957).
  2. Mümtaz Turhan ve önemli eserleri: Kültür Değişimleri, Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik (1951), Maarifimizin Ana Davaları ve Bazı Hal Çareleri (1954), Garplılışmanın Neresindeyiz (1956).
  3. Cavit Orhan Tütengil ve önemli eserleri: Prens Sabahattin (1954), Diyarbakır Basın Tarihi Üzerine Notlar (1869-1953) (1954), Ziya Gökalp Üzerine Notlar (1956), Montesquieu'nun Siyasi ve İktisadi Fikirleri (1956).
  4. Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ve önemli eserleri: içtimaiyat: Metodoloji Nazariyeleri (1950), İbn-i Haldun'da Tarih Telakkisi ve Metod Nazariyesi (1951), Ziya Gökalp için Yazdıklarım ve Söylediklerim (1955), Hukuk Sosyolojisi (1958).
  5. Cahit Tanyol ve önemli eserleri: Örf ve Adetler Sosyoloji Bakımından Sanat ve Ahlak (1954), Sosyal Ahlak (1960).

6. İbrahim Yasa ve önemli eserleri: Hasanoğlan Köyünün içtimai-iktisadi Yapısı (1955), Sindel Köyünün Toplumsal ve Ekonomik Yapısı (1960).
  7. Tahir Çağatay ve önemli eserleri: Kapitalist içtimai Nizam ve Bugünkü Durum (1958).
  8. Nurettin şazi Kösemihal ve önemli eseri: Sanat ve Düşünce (1957).
- Dönemin sosyoloji içerikli dergilerinden birkaçını da şöyle sıralamak mümkündür: Sosyoloji Dergisi, Sosyoloji Dünyası, İş ve Düşünce Dergisi, Yeni Adam Dergisi, Sosyal Siyaset Konferansları, Bilgi Mecmuası, Türk Düşüncesi, Türk Yurdu.

C) KÖY SOSYOLOJİSİ

- 1950-1960 döneminde Science Sociale ekolünün etkisiyle ele alınıp yoğun şekilde uğraşılan konu köy sosyoloji olmuştur.
- 1919'da Science Sociale ekolü temsilcileri tarafından başlatılıp 1930'larda Mehmet Ali şevki Sevündük tarafından devam ettirilen ve 1940'lı yıllarda Ankara ve İstanbul ekolü sosyologlarının üstlendiği köy sosyolojisi çalışmaları, 1950'li yıllarda en verimli dönemini yaşamıştır.
- 1950-1960 döneminde üzerinde en fazla çalışılan konu başlığı köydür.
- Türkiye'nin tarıma dayalı bir toplum olması, nüfusunun büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşaması, toplumsal değişme konusunda köylerin daha geleneksel bir görüntü çizmesi, tarıma traktörün girmesi ve benzeri konular sosyologları köy çalışmalarına yöneltmiştir.
- Köy sosyolojisi çalışması yapan sosyologlar arasında Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Şazi Kösemihal, Cahit Tanyol, Mümtaz Turhan, Selahattin Demirkan, İbrahim Yasa, Nermin Ertentuğ, Cavit Orhan Tütengil gibi pek çok sosyolog ve antropolog bulunmaktadır.
- Cahit Tanyol o dönemde yaptığı köy sosyolojisi çalışmalarında köyleri; ağa köyleri, efendi köyleri, halk köyleri ve karışık köyler şeklinde dört gruba ayırmıştır.
- Buna göre; ağa köyleri aşiret liderlerinin köyleridir. Efendi köyleri, şehirli tarafından ele geçirilen ve arazisi işletilen köylerdir. Karışık köylerde ise mülkiyetin yarısı efendiye, diğer yarısı halka aittir
- Yine aynı dönemde sosyologlar coğrafi konumlarına göre köyleri; dağ köyü, ova köyü, dağınık köy, toplu köy şeklinde sınıflandırmışlardır.
- Köy sosyolojisi çalışmalarının temel amacı; köylerde süren yaşam biçimlerini incelemek, toplumsal değişme düzeylerini belirlemek, hangi köylerin değişmeye daha yatkın olduğunu tesbit etmektir.
- Ova köyleri dağ köylerine, karayollarına ve demiryollarına yakın köyler uzak köylere, kentlere yakın köyler de kentlere uzak köylere göre değişmeye daha açıktır.
- Yine bu çalışmalarda maddi değişmelerin manevi yaşam üzerindeki etkileri, kültür değişmelerini etkileyen zihniyet yapısının şekillenışı üzerinde de gözlemler yapılmıştır
- Köy sosyolojisi araştırmalarıyla, köyde kültürel yapının değişmesini hızlandıran veya yavaşlatan maddi ve manevi unsurlar, geleneksel yaşam biçimi, kılık-kıyafetteki değişmeler, modern yasaların uygulanıp uygulanmadığı, batıl inançlar karşısındaki tavır, gelenekselliğin katılığı veya yumuşaklığı, teknik değişmeler, bu yaşam biçiminin ortaya çıkardığı dünya görüşü, olayları değerlendirme anlayışı gibi pek çok değişken tespit edilmeye çalışılmıştır
- Sonuç olarak, köylü nüfusunun teknik değişmelere soğuk bakmadığı, toplumsal değişme ve Batıcılığa açısından gelecek vaat ettiği belirtilmiştir.
- Köy sosyolojisine bu kadar önem verilmesinin nedenleri arasında, köylerin daha hızlı şekilde nasıl değişerek toplumun Batılılaşacağı, bunun için kültür, zihniyet, inanç, gelenek ve göreneklerin durumu ve değişmeye eğilimli ve dirençli yanları, bu dirençli yanların yumuşatılması için neler yapılması gerektiği ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

D) KÜLTÜR DEĞİŞMELERİ VE BATILILAŞMA

- Türkiye'deki sosyal ve siyaset bilimciler, sosyologlar; Akis, Forum, Varlık, Türk Düşüncesi, Türk Yurdu gibi dönemin önde gelen dergileridir.

- 1950'li yıllarda toplumsal değişme, Batılılaşma konusunda öne çıkan ve döneme egemen olan zihniyeti temsil eden isim Mümtaz Turhan'dır.
- Dönemin sosyologlarına ve Mümtaz Turhan'a göre, bugün bir dünya uygarlığı haline gelmiş olan Batı uygarlığı karşısında Batılılaşmaya ihtiyaç var mıdır, yok mudur gibi bir soru anlamsızdır.
- Mümtaz Turhan'a göre, kültürel değişme, bir toplumun gelişmesinin en önemli göstergesidir ve bir toplum düzeninin bir tipten başka bir tipe doğru dönüşmesini sağlar.
- Birbirinden farklı iki kültürün karşılaşmasıyla başlayan kültürel değişme, dominant kültüre doğru gerçekleşir.
- Mümtaz Turhan, serbest kültür değişmesini önermektedir.
- Serbest kültür değişmesi, kişilerin kendi çıkarlarını gözeterek kendiliğinden benimseyip kabullendikleri değişim anlamına gelmektedir.
- Mümtaz Turhan'a göre, serbest kültür değişmesi, bir toplumsal grup veya cemiyetin yabancı bir kültürel grup veya cemiyetle ilişkiye girdiği zaman, hiçbir iç ve dış etki altında bulunmaksızın, o kültürün tamamını ya da bir kısmını benimsemedir.
- Zorunlu veya empoze kültür değişmesi ise, farklı kültürlere sahip iki toplumsal grup veya cemiyetten birinin kendi kültürünü tamamen ya da kısmen kabul etmesi için diğerine baskı yapması veya çoğunluğun muhalefetine rağmen iktidara mensup bir grubun yabancı bir kültürü kendi toplumuna zorla kabul ettirmesidir
- Mümtaz Turhan'a göre, yeni bir kültür unsurunun alınmasında ve toplum içinde yayılmasında etkili olan en önemli faktör; fayda temin etme, itibar kazanma, yenilik arzusu veya yeni kültürel unsurun mevcut kültüre uymasındır.
- Yeni kültür unsurlarının bir toplumda yayılmasının ilk koşulu itibar ve yenilik faktörüdür
- Yapılması gereken en doğru eylem, Batı uygarlığını doğrudan doğruya halk kültürüne aşlamak ve halkın temsil ettiği kültürün ortak unsurlarını temel alarak yepyeni ve canlı bir kültürün doğmasına olanak sağlamaktır.
- Doğu-Batı sentezi olan bu yöntem Batılılaşmanın en kestirme yoludur
- Hilmi Ziya Ülken de Batılılaşmanın yalnız kaçınılmaz tek yol değil aynı zamanda toplumsal bir gerçek olduğu görüşündedir.
- Batı uygarlığı ne teknik ne makine ne de fendir, onları yapan bilim ve bilimsel zihniyettir.
- Bunları yaratan Batı'nın manevi değerleri ve ruhudur. Onu almadıkça Batılı olmak mümkün değildir

E) EĞİTİM SOSYOLOJİSİ

- 1950'li yıllarda da öğretmen yetiştirme, eğitim anlayışı, okul ve öğretmen sayılarındaki yetersizlikler, yüksek öğretim, göçlerin eğitim çağındaki çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve benzeri pek çok sorun bulunmaktadır.
- Sosyologlarımıza göre, toplumun istenilen yöne doğru biçimlendirilmesinde en büyük görev okullara, yani eğitim kurumlarına düşmektedir.
- Dönemin sosyoloji anlayışına göre, eğitim Batılılaşmanın araçlarından biridir.
- 1950'lerde, Türkiye'nin en büyük sorunlardan birisi öğretmen açığıdır.
- 1940'larda açılan Köy Enstitüleri binlerce öğretmen yetiştirmesine rağmen bu açık kapatılamamıştır.
- 1950'li yıllarda siyasal nedenlerle Köy Enstitüleri kapatılarak yerlerine öğretmen okulları kurulmuştur
- Sosyologları da köylerdeki öğretmen açığını kapatmak ve yine köylerdeki öğretmen-köylü yabancılılaşmasını gidermek için imam-öğretmen modeli önermişlerdir.
- Köylüler öğretmenleri bir türlü sevememişlerdir. Bunu gidermek için, ilahiyat liselerinden çıkan öğrencilerin bir veya iki yıllık mesleki formasyondan sonra köylere öğretmen olarak atanmaları, köylüleri sevecekleri, benimseyecekleri, güvenecekleri öğretmenlere kavuşturacak ve sorun çözülecektir

- Dönemin sosyologları, öğretmenlerin görevinin sadece öğrencilere ders vermek olmadığını, öğretmenin okul dışında da bazı çalışmalar yapması gerektiğini belirtmişlerdir.
- Öğretmenlerin okul dışında yapacağı çalışmaların başında yurt ve dünya olaylarını yakından izleyerek kendilerini geliştirmeleri gelmektedir.
- Öğretmenin ikinci faaliyet alanı, çevresinin sorunları ile ilgilenmesidir.
- Öğretmenin okul dışındaki üçüncü görevi, bilimsel düşünce ve faaliyetler ile teknik buluş ve ilerlemeleri çevresine duyurmaktır

F) Dil Sosyolojisi Kapsamında Yapılan Tartışmalar

- 1950'lerde sosyologların tartışmaya açtıkları konular arasında Türkçenin sadeleştirilip sadeleştirilmemesi, dilin özellikleri, Türkçeyi etkileyen faktörler, meslek dili ve terminolojisi, Türkçenin kısırlaşması, bozulması gibi dil merkezli yaklaşımlar bulunmaktadır.
- Ülken'e göre, konuşulan dil, yazı dili, uzmanların meslek dili, şifreli dil, toplumsal hayattaki her türlü ilişkiyi yansıttığı için sosyal bir kurumdur.

G) DÖNEMİN BASAT EKONOMİ - POLİTİK ANLAYIŞI

- Liberal Batılı ülkelerin II. Dünya Savaşı'ndan üstün çıkmaları ve ardından dünyanın iki bloğa ayrılmasıyla başlayan soğuk savaş döneminin yansımaları, tüm ağırlığı ile Türkiye'de de görülmüştür.
- Sosyologlar, demokrasi ve liberalizmi öven; komünizm, sosyalizmi ve sol hareketleri eleştiren çalışmalar kaleme almışlardır.
- Sosyologları devletin ekonomik sorumluluklarını azaltması gerektiğini belirtip devlet yatırımlarına karşı dururken, liberalizmi önemsediklerini çalışmaları ile ortaya koymuşlardır.
- Tahir Çağatay'ın *Kapitalist İctimai Nizam ve Bugünkü Durumu* adlı eser dışında, 1950'li yıllarda sosyologların doğrudan ekonomi sosyoloji içerikli yayınları sınırlıdır.
- Ekonomi sosyolojisi içerisinde değerlendirilebilecek olan kooperatifçilik konusu oldukça çok işlenmiştir. Bunun temel nedeni, köycülük gibi kooperatifçiliğin de gündemin ön sıralarında yer almasından kaynaklanır.
- Kooperatifçilik kırsal kesimin bir tür kalkınma modeli olarak sunulmuştur. Alt gelir gruplarının bir araya gelerek ekonomik açıdan işbirliği yapmaları, küçük üreticilerin kendilerini korumak, gelirlerini yükseltmek ve orta sınıflara katılmaları için teşvik edilmişlerdir.
- Sosyal sınıf tanımları yapar; ekonomik güç, hayat tarzı, eğitim düzeyi ve ekonomik çıkarlar gibi ölçüler bakımından yaklaşık aynı durumda olanların oluşturduğu topluluğa "sosyal sınıf" denildiği belirtilir.
- Fındıkoğlu'nun bu konudaki makalelerini şu şekilde saymak mümkündür: "İstanbul Küçük Sanayii Hakkında Yeni Araştırmalar", "Sinai Sosyoloji ve İnsanlararası Münasebetler Teorisi", "Karabük ve Çalışma Sosyolojisi ile Alakalı Problemler". Amiran Kurtkan'ın aynı konudaki makaleleri ise şunlardır: "Türkiye'de Küçük Sanayi Sosyolojik Ehemmiyeti", "Türkiye'de Sanayileşmeye Tesir Eden Sosyolojik Faktörler".

H) İLETİŞİM SOSYOLOJİSİ VE DİĞER KONULAR

- Hilmi Ziya Ülken, "Radyonun İctimai Tesirleri Üzerine Sosyolojik Anket"i yayınlamış; bunu Cavit Orhan Tütengil'in "Türkiye'de Çeşitli Gazete ve Dergilerde Bölge Basını Hakkında Yapılmış Olan Yayınlar" adlı makalesi izlemiştir.
- Tütengil ayrıca *Diyarbakır Basın Tarihi Üzerine Notlar* adlı bir kitap yayınlamıştır.
- Tahir Çağatay ise, iletişim araçları toplum etkileşimini incelemiş, haberlerin çok hızlı bir şekilde ve belli kanallar eliyle dünyaya yayılmasına dikkat çekmiştir.
- İlk defa 1950-1960 döneminde olmak üzere, sosyolojinin birçok alanına ilişkin kitap ve makaleler de kaleme alınmıştır
- Felsefe alanında kitap yazan sosyolog ise hiç kuşkusuz Hilmi Ziya Ülkendir

i) GÖÇ SOSYOLOJİSİ

- 1950-1960 döneminde sosyologlar göç konusunda da araştırmalar yapmışlardır.
- Bunun sosyolojik açıdan çeşitli nedenleri bulunmaktadır.

- O yıllarda özellikle Bulgaristan'dan ve Yugoslavya'dan Türkiye'ye doğru akan yoğun dış göçler, Türkiye'den başka ülkelere ve özellikle İsrail'e yönelik göçler ve yine ülkenin çeşitli bölgeleri arasında sosyo-ekonomik nedenlerle yaşanan iç göçler ve bu göçlerin yarattığı çeşitli toplumsal sorunlar bu araştırmaların başlıca nedenleri arasındadır.
- Yine Cumhuriyet döneminin 1930'lu yıllardan sonra içe doğru yaşadığı en büyük göç dalgası 1950'lerin başlarında Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru gerçekleşir.
- Köyden kente doğru gerçekleşen iç göçleri modernleşme, millileşme kapsamında ele alıp ülkenin geleceği açısından olumlu şekilde bir gelişme olarak değerlendirmişlerdir.
- Göçlerin ticaretin gelişmesine, orta sınıfların güçlenmesine, farklı kültürlerin ve yapıların bütünleşmesine olumlu katkı sağlayacağı varsayılmıştır.
- Cahit Tanyol ise bazı köylere traktörün girmesiyle, bu köylerde zenginleşme, sosyal hayatta hareketlenme ve iş olanaklarının genişlemesi gibi durumların ortaya çıktığını belirtir.
- Bu köylerde nüfus azalması değil, artışı gözlenir.
- Efendi ve ağa köylerinde ise durum tam tersidir.
- Traktörün bu köylere girmesiyle topraksız köylüler açıkta kalmakta ve sonuçta köyden kente bir nüfus hareketi başlamaktadır.
- Yetersiz toprak ve topraksızlığın yanında şehirlerin çekici iş olanakları sunması, inşaat alanlarının genişlemesi de, köyden kentte göçü artıran nedenler arasındadır.

AOFDersleri.com